

"GONDOLKODNI ÉR! – AVAGY A KOGNÍCIÓ HATÁSA AZ ÁLHÍREK FELISMERÉSÉRE

Győry Réka¹, Faragó Laura²

¹Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

²ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Intézet

Az álhírek erős befolyással bírnak a gazdasági, politikai életre és hétköznapijainkra egyaránt, így valódi társadalmi problémát jelentenek. Kutatásunk célja annak vizsgálata, hogy milyen pszichológiai tényezők befolyásolják az igaz- és hamis hírek megkülönböztetésének képességét, valamint célul tűztük ki e folyamat leírását egy kognitív útmodell kialakításával. Emellett a gondolkodási folyamatok egy eddig nem vizsgált aspektusával, a lezárás iránti igénnyel összefüggésben is vizsgáltuk az álhírfelismerést. A kutatás kényelmi mintavétellel ($N = 295$), online kérdőív segítségével zajlott. A kérdőívben vizsgáltuk a hírek valóságtartalmának felismerését, a kitöltők kognitív lezárás iránti igényét, kognitív reflexiójukat, kognícióigényüket, valamint konspirációs mentalitásukat, majd útmodell-elemzés segítségével teszteltük hipotéziseinket. Eredményeink alátámasztották a feltételezett útvonalmodellt: a kognitív reflexió növelte a hamis és igaz hírek megkülönböztetésének képességét, míg a kognícióigény, valamint a lezárás iránti igény a kognitív reflexió hatásán keresztül befolyásolta az álhírek pontos megítélését. A hírek helyes megítélésére negatív hatást gyakorolt a konspirációs mentalitás: azaz minél gyakrabban feltételez valaki összeesküvést, annál inkább romlik az álhír-detekció képessége. A kutatás erőssége, hogy közös modellben vizsgálja azokat a kognitív pszichológiai konstruktumokat, amelyek befolyásolják az álhírek és az igaz hírek megkülönböztetésének képességét, valamint elsőként teszteli a lezárás iránti igény összefüggését az álhír-detekcióval. Rámutat az alapos információfeldolgozás, és az arra irányuló motiváció jelentőségére, és fő üzenete, hogy a gondolkodásra és a lezárásra való motiváció és képesség jelentős hatást gyakorol arra, hogy ellenállóak leszünk-e az álhírekkel szemben.

Kulcsszavak: álhírek, konspirációs mentalitás, kognitív reflexió, lezárás iránti igény, kognícióigény

Bár az álhír nem újkeletű jelenség, a hamis hírek jelenleg virágkorukat élik, amelyben jelentős szerepet játszik az online világ és a közösségi média (Kalsnes, 2018; Faragó, Kende, & Krekó, 2020). Elég a gyakori természettudományos jellegű, vagy politikai témájú álhírekre gondolnunk, melyekkel a közösségi média oldalain nap mint nap találkozhatunk. Felmerülhet a kérdés, hogy miért olyan gyakoriak az álhírek ezeken a felületeken? Egy tanulmány szerint a hamis hírek gyorsabban terjednek az igaz hírekhez viszonyítva (Pennycook & Rand, 2020), amely valószínűsíthetően tartalmuk újszerűségének köszönhető (Vosoughi, Roy, & Aral, 2018). Nem csoda tehát, hogy a félretájékoztatás nemcsak a hétköznapiak gyakran előkerülő témája, hanem társadalmi probléma is egyben, valamint gazdag szakirodalommal rendelkező kutatási terület, mellyel számos diszciplína foglalkozik (Allcott & Gentzkow, 2017).

Az álhírek felismerése tehát fontos képesség, hiszen meghatározó abban, hogy helyesen tájékozódjunk, és elkerüljük a félrevezetéseket. De vajon milyen tényezők befolyásolják az egyéni különbségeket az álhírekre való fogékonyságban, és milyen folyamatok működnek egy hír igazságtartalmának értékelésekor? A korábbi tudományos munkák számos szociálpszichológiai és kognitív tényező hatását azonosították az álhír-detekció kapcsán. A legfontosabbak a következők: a reflektív gondolkodás, az ismerősségi hatás, a vágyteljesítő gondolkodás, az álhíreknek való kitettség és a véleménybuborékokat létrehozó közösségi oldalak algoritmusainak működése (Bronstein, Pennycook, Bear, Rand, & Cannon, 2018; Gálik, 2020; Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021; Brashier & Schacter, 2020;).

További válaszokat keresve a jelen tanulmányban a gondolkodási folyamat egy, az álhírek kontextusában eddig nem vizsgált aspektusával, a lezárás iránti igénnyel összefüggésben vizsgáltuk az álhírfelismerést. Céljaink között szerepelt ezen felül empirikusan megalapozott ismereteink bővítése az igaz és hamis hírek megkülönböztetéséről, ennek kognitív és motivációs háttértényezőiről, továbbá célul tűztük ki e folyamat leírását egy útmodell kialakításával.

AZ ÁLHÍREKKEL KAPCSOLATOS KUTATÁSOK MEGÁLLAPÍTÁSAI

Az álhírt úgy definiálhatjuk, mint olyan valótlan információt, amely megjelenésében hasonlít a valódi hírekre, és amelyet szándékosan hoztak létre az emberek megtévesztése érdekében (Allcott & Gentzkow, 2017; Lazer et al., 2018). Az álhírek napjaink egyik jelentős, ám megoldatlan társadalmi problémáját jelentik. Például, a 2016-os amerikai elnökválasztást megelőző időszakban az USA-ban kampányszintre emelkedett az álhírek terjesztése (Krizbai, 2019). A BuzzFeed hírterjesztő oldal elemzése alapján ugyanis a választással kapcsolatos, 20 legnépszerűbb politikai álhír népszerűbbnek és elterjedtebbnek bizonyult a 20 legnépszerűbb igaz hírhez viszonyítva az összesített megosztások, hozzászólások és kedvelések alapján (Silverman, 2016; Pennycook & Rand, 2019). Elmondható

tehát, hogy a félretájékoztatás komoly veszélyt jelenthet a demokratikus folyamatokra.

Az álhírekkel szembeni védettség jelentős egyéni különbségeket mutat, mivel az álhír-detekció számtalan szociálpszichológiai és kognitív tényezővel áll összefüggésben (Brashier & Schacter, 2020; Bronstein, Pennycook, Bear, Rand, & Cannon, 2018; Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021). A következőkben a teljesség igénye nélkül tekintjük át az álhírek észlelt hitelességét befolyásoló motivációs és kognitív tényezőket.

A konspirációs, más néven összeesküvéses mentalitás egy általános tendenciát jelent az összeesküvéses gondolatok és elméletek elfogadására. Stabil egyéni különbségekkel jár együtt: megfigyelhető, hogy amennyiben egy személy hisz egy konspirációban, akkor hajlamosabb más összeesküvés-elméletekben is hinni. A mentalitás szó kifejezi, hogy a jelenség egyfajta gondolkodásbeli beállítódásként ragadható meg (Bruder, Haffke, Neave, Nouripanah, & Imhoff, 2013.) Az összeesküvéses mentalitás egyik jellegzetes tulajdonsága a nagyhatalmú, magas státuszú csoportokkal szembeni előítélet, akiket az elmélet hívói fenyegetőnek tartanak, és titkos összeesküvések tervezésével vádolnak. A konspirációs mentalitás eszközként szolgálhat az egyén csökkent hatalmának látszólagos visszaállítására, tehát a negatív társas identitással való megbirkózás egyik módjává válik. (Imhoff & Bruder, 2014).

Az összeesküvés-elméletekben való hit másik fontos funkciója, hogy magyarázatot ad olyan komplex eseményekre, amelyekre sokszor nincsen hivatalosan elfogadott, biztos álláspont vagy magyarázat, vagy túlságosan bonyolult és átláthatatlan (Marchlewska, Cichocka, & Kossowska, 2017). A konspirációk által az egyén jólinformáltnak érezheti magát, illetve átélheti egy közösséghez tartozás élményét, azonban ez a pontos tájékozódás rovására történik. Funkciójukat tekintve az összeesküvés-elméletek így a kontroll és bejósolhatóság alapigényét szolgálják (Imhoff & Bruder, 2014), tehát pszichológiai, valamint ideológiai igényeket is kielégítenek. Az álhír fogalma – definíció szerint – a hamis konspirációkat is felöleli a megtévesztő vagy félretájékoztató információk több másik formája mellett (Kalsnes, 2018). A konspirációs mentalitás és az álhír-detekció kapcsolata mégis inkonzisztensnek mutatkozik: míg egyes kutatások nem tudtak kimutatni kapcsolatot a konspirációs mentalitás és az álhírek észlelt hitelessége között (Halpern, Valenzuela, Katz, & Miranda, 2019), addig mások negatív összefüggést találtak a két tényező között (Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021).

Az elmúlt években teret nyert a kogníció álhírekre gyakorolt hatásának vizsgálata is. Az illuzórikus igazsághatás, amely egyszerű heurisztikaként működik, az ismerősségi hatáson alapulva gyakorol befolyást az ítéelőképességre: Bronstein és munkatársainak eredményei rámutatnak, hogy a hírek szalagcímeivel elég egyszer találkozni, hogy másodjára pontosabbnak és helyesebbnek ítéeljük meg őket (Bronstein, Pennycook, Bear, Rand, & Cannon, 2018). Az ismétlés ugyanis elősegíti a gyors kognitív feldolgozást, ami aztán növeli hír észlelt hitelességét. Tehát a korábban már látott vagy hallott hírt csupán az ismerősség okán nagyobb valószínűséggel hisszük el. Erre a folyamatra a kognitív

stílus és kognitív képességek nem gyakoroltak hatást (Fazio, Brashier, Payne, & Marsh, 2015; Pennycook & Rand, 2020).

Fontos szerepet tölt be a hírek megítélésénél a hírtartalommal szembeni elfogultság, azaz a vágyteljesítő gondolkodás. A vágyteljesítő gondolkodás értelmében hitelesebbnek tartjuk azt az információt, amiről azt szeretnénk, hogy valós legyen (Babad & Katz, 1991; Taber & Lodge, 2006). Ez a kognitív torzítás ahhoz vezet, hogy a véleményünkkel egybehangzó híreket rendszerint hitelesebbnek gondoljuk, mint a nézeteinkkel ellentéteseket, még akkor is, ha történetesen álhíreket olvasunk (Babad & Katz, 1991; Faragó et al., 2020; 2023; Taber & Lodge, 2006).

A vágyteljesítő gondolkodás hatását mérsékelheti a kognitív reflexió, az analitikus gondolkodásra való készség és hajlam. A kognitív reflexió olyan képesség, amely megmutatja, hogy a személy inkább felületesen, heurisztikákra alapozva, vagy éppen ellenkezőleg, alaposan, szisztematikusan dolgozza fel az információkat. Az analitikus és szisztematikus gondolkodás felcserélhetően használható kifejezések, mivel a problémák szisztematikus vizsgálatát fejezik ki, a kognitív reflexió pedig az erre való motivációt, hajlamot jelenti, továbbá magába foglalja az első, intuitív válasz felülvizsgálatára való képességet is (Pennycook & Rand, 2020). Fogalmát és mérőeszközét, a Kognitív Reflexió Tesztet (CRT) a döntéskutató Frederick vezette be (Frederick, 2005). A mérőskála találós kérdéshez hasonlítható tételei átgondolás nélkül egy helytelen, „intuitív” választ generálnak, azonban ahhoz, hogy eljussunk a helyes megoldáshoz, szükség van az „impulzív”, első gondolat alapos gondolkodással történő felülvizsgálására. Frederick (2005) a döntési helyzeteket vizsgálva alkalmazta ezt a kialakított skálát. A kutatás során kiderült, hogy máshogy hoznak döntést a kognitív reflexió eltérő mértékével rendelkező személyek, amely az eltérő információfeldolgozásnak köszönhető: olyan erős kapcsolat mutatkozott a döntés és a kognitív reflexió között, hogy a döntési preferencia olykor önmagában a kognitív reflexió magasabb vagy alacsonyabb szintjét fejezte ki. Míg a *kognitív reflexió* az szisztematikus gondolkodásra való hajlamot facilitálja (Campitelli & Gerrans, 2014; Frederick, 2005; Pennycook & Rand, 2019), addig az alacsonyabb rendű kognitív feldolgozási mechanizmusok a felületes feldolgozást segítik elő, amelyet nem szakítanak meg elaborációs folyamatok (pl. az állítások szkepticizmus és analitikus gondolkodás nélküli megközelítése, az intuitív válaszok elfogadása (Campitelli & Gerrans, 2014)). A kognitív reflexió és az álhírfelismerés között erős, pozitív összefüggést mutattak ki a kutatások: az alacsony kognitív reflexióval rendelkező személyek gyenge teljesítménnyel különítették el az igaz híreket a hamisaktól, ezzel szemben az analitikusan, alapos feldolgozással gondolkodók még akkor is sikeresebbnek bizonyultak az álhír-detekcióban, ha az adott hír a személyek politikai nézeteivel egybehangzó volt (Pennycook & Rand, 2020; Faragó, Krekó, & Orosz, 2023).

Az egyének között eltérés található a kognitív tevékenységekre, illetve a gondolkodásra fordított időben és energiabefektetésben, illetve az erre való hajlandóságban: ezt fejezi ki a kognícióigény fogalma. A magas kognícióigénnyel rendelkezők gyakrabban végeznek mentális erőfeszítést igénylő tevékenységeket,

illetve jobban is élvezik azokat, ahogy a kognitív erőfeszítést igénylő körülményeket is. Az magas kognícióigénnyel rendelkezők több energiát is fektetnek a kognitív tevékenységekbe (Cacioppo, Petty, Feinstein, Blair, & Jarvis, 1996; Kelemen, 2013; Petty, Brinol, Loersch, & McCaslin, 2009). Továbbá a magas kognícióigény pozitívan jár együtt a szisztematikus gondolkodással, és az alaposabb információfeldolgozással (Thomson és Oppenheimer 2016). A legfrissebb kutatások a kognícióigényt összefüggésbe hozták a koronavírussal kapcsolatos álhírek felismerésével: a magasabb kognícióigénnyel rendelkező személyek megbízhatóbban ismerték fel a téves állításokat (Su, Lee, & Xiao, 2022). Huber és munkatársai (2021) arra a következtetésre jutottak, hogy a magas kognícióigényű személyeknél elősegíti a hamis hírek korrigálását, ha az adott információt nagyobb energiabefektetéssel, analitikusabban dolgozzák fel.

A kognitív stílus meghatározza a megismerési folyamatainkat a nyílt vagy zárt gondolkodáson keresztül. A nyílt gondolkodás az információk gyűjtését, a zárt gondolkodás pedig ennek ellentétéként az elme lezárását, az információfeldolgozás befagyasztását motiválja. A zárt gondolkodás során így szükségképpen a korábbi előítéleteinkre és benyomásainkra támaszkodunk percepciónk és ítéleteink létrehozása során. A kognitív stílus meghatározó eleme a lezárás iránti igény, mely elősegíti egy adott helyzetben a zárt vagy nyílt gondolkodás preferenciáját, és heurisztikus információfeldolgozásként működik (Kruglanski, 2005). A lezárás iránti igény magas szintjével jellemezhető személyekre jellemző, hogy szeretnének minél gyorsabban döntést hozni, és ezért megragadják a könnyen hozzáférhető információkat, valamint nagyobb eséllyel alkalmazzák a zárt gondolkodást a nyílttal szemben. A lezárás iránti igény a megismerésen keresztül befolyásolja társas kapcsolatainkat és gondolkodásmódunkat (Marchlewska, Cichocka, & Kossowska, 2017; Webster & Kruglanski, 1994).

Az álhírekkel összefüggésben nem vizsgálták korábban a lezárás iránti igény konstruktumát, csak az összeesküvés-elméletek vonatkozásában. Marchlewska és munkatársai pozitív összefüggést találtak a lezárás iránti igény és az összeesküvés-elméletek észlelt hitelessége között (Marchlewska, Cichocka, & Kossowska, 2017). Az összeesküvés-elméletek egyszerű, felszínes válaszokkal szolgálhatnak komplex kérdésekre, amelyekre sokszor nincsen hivatalosan álláspont vagy magyarázat. Ebből az következik, hogy igen vonzóak lehetnek azon személyek számára, akik elutasítják a bizonytalan helyzeteket, például a magas lezárás iránti igénnyel rendelkezők számára is (Marchlewska, Cichocka, & Kossowska, 2017; Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021)

KUTATÁSI KÉRDÉS, HIPOTÉZISEK

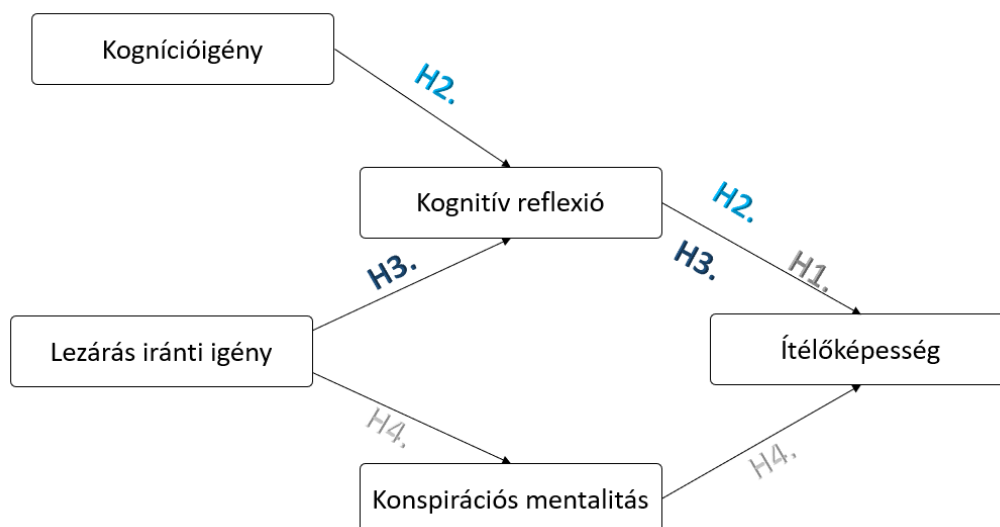
Kutatási kérdésünk volt, hogy milyen pszichológiai tényezők befolyásolják az igaz- és hamis hírek megkülönböztetésének képességét, valamint kutatásunk céljául tűztük ki e folyamat leírását egy kognitív útmodell kialakításával. Az álhírfelismerés kognitív és motivációs aspektusaira vonatkozó korábbi szakirodalom alapján állítottuk fel hipotéziseinket és hipotetikus modellünket.

Kiinduló hipotézisünk szerint a kognitív reflexió pozitívan befolyásolja a hírek és álhírek megkülönböztetésének képességét: minél szisztematikusabban gondolkodik valaki, annál könnyebben megkülönbözteti az álhíreket a valós hírektől (H1). Több tanulmány is kapcsolatot talált az analitikus gondolkodásmód és az álhírfelismerés hatékonysága között, így célozom ezen eredmények magyar mintán történő replikálása (Bronstein et al., 2018; Faragó et al., 2023; Pennycook & Rand, 2019; 2020; Ross et al., 2021).

Második hipotézisünk szerint a kognícióigény pozitívan befolyásolja a kognitív reflexió szintjét, és közvetve hatást gyakorol az álhírek felismerésére (H2). Mivel a magas kognícióigény pozitívan jár együtt a szisztematikus gondolkodással (Thomson & Oppenheimer, 2016), így várható, hogy a magas kognícióigény megnövekedett kognitív reflexióhoz vezet, és közvetve hatékonyabb álhír-detekcióhoz. Huber, Borah és Gil de Zúñiga (2021) munkája alapján a magas kognícióigényű személyek pontosabban ítélik meg saját megtéveszthetőségüket, melyhez reflektív gondolkodás szükséges, ezért a kognitív reflexió által közvetített kapcsolat feltételezhető a kognícióigény és álhírfelismerés között.

Harmadik hipotézisünk szerint a lezárás iránti igény negatívan befolyásolja a kognitív reflexió szintjét, és ezáltal közvetve hatást gyakorol az álhírek felismerésére (H3). A lezárás iránti igény magas szintjével jellemezhető személyekre jellemző, hogy szeretnének minél gyorsabban döntést hozni, és ezért megragadják a könnyen hozzáférhető információkat (Csanádi, Szabó, & Harsányi, 2009), így várható, hogy a kognitív reflexió teszten nagyobb eséllyel adnak intuitív válaszokat, és az álhíreket is nagyobb eséllyel fogják hitelesnek tartani.

Negyedik hipotézisünk szerint a lezárás iránti igény pozitívan befolyásolja a konspirációs mentalitás szintjét, és ezáltal közvetve hatást gyakorol az álhírek felismerésére (H4). A magas lezárás iránti igény az összeesküvés-elméletekre való fokozott fogékonysággal jár együtt (Marchlewska, Cichocka, & Kossowska, 2017), mivel a konspirációk a komplex kérdésekre egyszerű és gyors magyarázattal szolgálnak, amely a magas lezárási igényű személyeket jellemzi. Ennek eredményeként az összeesküvés-elméletekben erősebben hívó személyek kevésbé képesek elkülöníteni az álhíreket a valós hírektől (Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021).

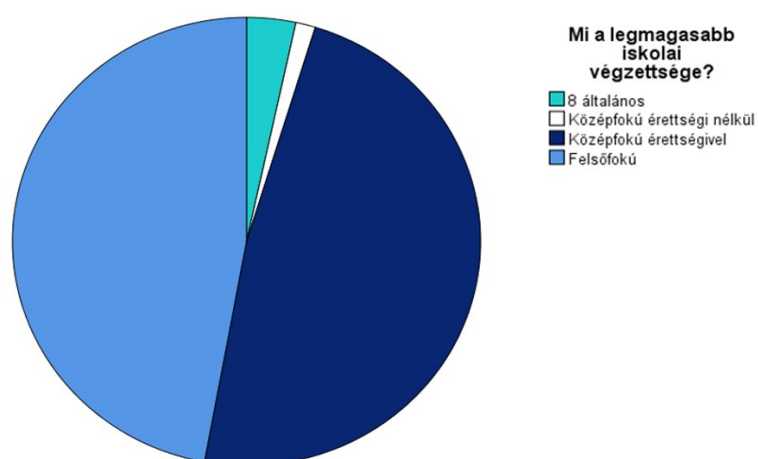
1. ábra - A hipotetikus útmodell, a 1-4. hipotézisek jelölésével. A kognitív reflexió mediálásával feltételezett kapcsolat a kognícióigény, a lezárás iránti igény és a hírek megítélésének képessége között. Látható továbbá a feltételezett, konspirációs mentalitás által közvetett kapcsolat a lezárás iránti igény és az ítéloképesség között.

A fenti hipotézisek alapján egy útmodellt állítottunk össze. A fent ismertetett hipotézisek mellett a modellbe a lezárás iránti igény és a kognícióigény közötti korrelációt is feltüntettük, Kruglanski és munkatársai nyomán (1991). A hipotetikus modellünk az 1. ábra szerint ábrázolható.

MÓDSZEREK

VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK

A vizsgálatban kényelmi mintavétellel dolgoztunk. Magyar nyelvű, 18 év feletti személyek tölthették ki a kérdőívet, akik elfogadták a beleegyező nyilatkozatot. Az adattisztítás során a 310 résztvevő közül kizártuk azokat, akik a kérdőívet nem töltötték ki teljesen, nem töltötték be a 18. életévüket, illetve azokat, akik a megbízható és figyelmes kitöltést ellenőrző kérdésre nem adtak helyes választ (*Ez egy ellenőrző kérdés. Jelöljön 4-est!*). Így végül 295 személy, 219 nő és 76 férfi (74,5%, ill. 25,5%) adatait elemeztük ($M = 31,70$, $SD = 15,06$). Főként magasan iskolázott, fiatal női kitöltők vettek részt a vizsgálatban, ezért a mintám nem tekinthető reprezentatívnak a felnőtt magyar lakosságra nézve. Ezt a torzítást szemlélteti a második ábra.

2. ábra - A tesztelt minta eloszlása végzettség alapján

ELJÁRÁS ÉS ETIKAI MEGFONTOLÁSOK

A közösségi média segítségével gyűjtöttünk résztvevőket a vizsgálathoz. Az online kérdőívet a vizsgálati személyek elektronikusan töltötték ki a Qualtrics nevű kérdőívező szoftver felületén keresztül. A kérdőívet a Facebook közösségimédia-oldal segítségével juttattuk el a célcsoporthoz.

A kutatás a pszichológus etika irányelveinek megfelel, egyetemi intézeti kutatásetikai engedéllyel rendelkezik, melynek száma 2021_34. A vizsgálatban történő részvétel feltétele a tájékoztató- és beleegyező nyilatkozat elfogadása, amely a kérdőív első oldalán található, ennek hiányában nem lehetett folytatni a vizsgálatot. A résztvevők ebben a nyilatkozatban tájékoztatást kaptak a vizsgálat feltételeiről, céljáról és az adatkezelésről, illetve arról, hogy bármikor ideiglenesen vagy végleg megszakíthatják a kitöltést. A részvétel anonim módon történt.

MÉRŐESZKÖZÖK

Saját hír-összeállítás ál- és igaz hírek megítélésére

Az álhír-felismerés méréséhez saját hírösszeállítást készítettünk. A kigyűjtött hírek korábban online (ál)hírportálokon ténylegesen megjelentek, a kérdőívben pedig illusztráló képüket, szalagcímüket és alcímüket tüntettük fel, amely hasonlított egy közösségimédia-oldal hírfolyamában megjelenő hírhez. Ezt a hírmegjelenítési módszert alkalmazta korábban Pennycook és Rand (2019) is. A kitöltőknek a képek és a szalagcímek megtekintése során kellett értékelniük, hogy 1-től 7-ig milyen valószínűséggel tartják igaznak az adott hírt (1 - biztosan hamis; 7 - biztosan igaz). A kitöltőknek 10 valós és 10 hamis hírről kellett véleményt formálniuk (a kitöltők nem tudták, hány ál- és igaz hír van), amelyek

egy előzetes pilot-tesztelés során mind megtévesztették az értékelők legalább 25%-át, de nem többet a tesztelők 75%-ánál. Így biztosítottuk, hogy nem került sem túl egyértelműen igaz, sem túlságosan megtévesztő hír a tesztbe. Továbbá, csak olyan hírek kerültek felhasználásra, amelyeknek nem volt politikai tartalma, és amelyek egyértelműen igaznak vagy hamisnak bizonyultak, tartalmuk igazolható és utánakereshető volt. Az igaz hírek kategóriájába csak olyan hírek kerülhettek, amelyek megjelentek több megbízhatónak tekinthető, nagyobb hírportálon, hamis hír pedig csakis olyan hír lehetett, amely bizonyíthatóan hamis (pl. nem egyezik a jelen tudomány elfogadott álláspontjával), így például a csak szenzációkeresés miatt hamisnak tűnő, túlzásokat tartalmazó híreket nem soroltuk ide. A 3. illetve 4. ábrán látható egy-egy példa egy megjelenített igaz és egy hamis hírre.

Pennycook és Rand (2019) módszere alapján a két alszkálából, az igaz és hamis hírek pontszámából számolhattuk ki az általános ítélőképesség mutatóját. A hamis hírekre, valamint a valós hírekre adott pontszámokból számoltunk külön-külön átlagot, majd ezekből készítettük el az összesített mutatót. A valós hírek pontszámából kivonva a hamis hírekét egy -6 és +6 közötti skálát kapunk, amelyen a pozitív pontszámok az inkább pontos álhírfelismerést (igaz hírek hitelessége > álhírek hitelessége), a negatív pontszámok pedig az álhírekkel szembeni nagyobb sérülékenységet jelzik (álhírek hitelessége > igaz hírek hitelessége).

3. ábra - Példa egy, a kérdőívünkben szereplő hamis hírre és megjelenítésére

4. ábra - Példa egy, a kérdőívünkben szereplő igaz hírre és megjelenítésére

Lezárás iránti igény skála

A kognitív lezárás igényére, illetve elkerülésére való hajlam egyéni különbségeinek mérésére szolgál a Webster és Kruglanski által kifejlesztett, 47 tételes *Lezárás Iránti Igény Skála*, melynek Csanádi, Szabó és Harsányi általi magyar adaptációját használtuk (Webster & Kruglanski, 1994, ford: Csanádi, Szabó, & Harsányi, 2009). A tételek közül 5 a szociális kíváncsiságot méri (pl: „Soha nem sértettem meg más érzéseit.”), ezen felül 5, a lezárás iránti igényt mérő alskálát tartalmaz: Rend és Szervezettség Igénye (pl. „Véleményem szerint a világos szabályok és a rend a munkában elengedhetetlenek a sikerhez.”), Bizonytalansággal Szembeni Ellenérzés (pl: „Nagyon felzaklat, amikor egy fontos kérdésben nem látok tisztán.”), Döntéskészség (pl: „A fontos döntéseket általában gyorsan és magabiztosan hozom meg.”), Többszempontúság Igénye/Kerülése (pl: „Amikor egy problémáról gondolkodom, annyi különböző véleményt fontolóra veszek az ügyben, amennyit csak lehetséges.”), illetve Újdonságkeresés/-kerülés (pl: „Élvezem azt a fajta bizonytalanságot, amikor belemegyek egy új helyzetbe anélkül, hogy tudnám, mi fog történni.”) alskálák (Csanádi, Szabó, & Harsányi, 2009). Minden tétel esetében 7 fokú Likert-skálán jelezhetik a kitöltők az állításokkal történő egyetértésüket: az egyes az „Egyáltalán nem igaz rám”, míg a hetes a „Teljes mértékben igaz rám” választ jelöli. A skálán elért magas pontszám magas kognitív lezárás iránti igényt jelez. A vizsgálatban a teljes skálát egyben használtuk fel, az alskálákkal külön nem végeztünk elemzést.

Kognitív reflexió teszt

A Frederick által kidolgozott Kognitív Reflexió Teszt (CRT) 3 tételét további 4, Thomson és Oppenheimer által leírt tétellel egészítettük ki. A felhasznált 7 tétel

mindegyike nyitott kérdés, melyek akár egyetlen szóval is megválaszolhatóak. A találós kérdéshez hasonlítható tételekre gondolkodás nélkül helytelen, „intuitív” válasz adható, szisztematikus gondolkodás által azonban felülírható az „impulzív” első gondolat, így juthatunk el a kérdés helyes megfejtéséhez (pl. *Emily apjának három lánya van. Az első két lány neve Április és Május. Hogy hívják a harmadik lányt?* Intuitív, helytelen válasz: *Június*; Szisztematikus, helyes válasz: *Emily*). A helyes válaszok 1, míg a helytelen válaszok 0 pontot értek. Az elérhető pontszám így 0-7 között alakult. A magas összpontszám az erős kognitív reflexiók készséget mutatja, amely analitikus információfeldolgozással és szisztematikus gondolkodással jár együtt (Frederick, 2005; Thomson & Oppenheimer, 2016).

A konspirációs mentalitás mérése: Konspirációs Mentalitás Skála (CMS)

A konspirációs mentalitás mérése Bruder és munkatársai 5 tételes Konspirációs Mentalitás Skáláját (CMS) használtuk fel (pl. *Vannak olyan titkos szervezetek, melyek nagyban befolyásolják a politikai döntéseket*). A tételekkel való egyetértést mértékét százalékban kell megadni, ahol a 0% jelölése azt jelenti, hogy egészen biztosan nem igaz, az 50%, hogy se nem valószínű, se nem valószínűtlen, míg a 100% pedig azt jelenti, hogy teljesen biztos, hogy igaz az állítás. Minél nagyobb a kitöltő pontszáma, annál magasabb a konspirációs mentalitása (Bruder, Haffke, Neave, Nouripannah, & Imhoff, 2013.).

Kognícióigény Skála

A résztvevők megismerés iránti igényét a Cacioppo és Petty által készített, Kelemen által magyarra fordított Kognícióigény skála 5 tételével mértük (Cacioppo, Petty, Feinstein, Blair, & Jarvis, 1996, ford: Kelemen, 2013). A résztvevők 7 fokú Likert-skálák segítségével jelölhették a tételekkel való egyetértésüket (pl: *„Élvezem az olyan feladatokat, amelyekben új megoldásokat lehet találni egy problémára.”* (1 = Egyáltalán nem értek egyet, 7 = Teljes mértékben egyetértek). A magas pontszám magas kognícióigényt jelez.

A kutatás során ellenőriztük a résztvevők megbízhatóságát egy figyelmen kívül hagyott kizáró kérdéssel (*„Ez egy ellenőrző kérdés. Jelöljön 4-est!”*), amellyel kiszűrhetőek lettek a véletlenszerű válaszokat adó, komolytalan kitöltők. Így biztosítottuk, hogy csak motivált személyek vegyenek részt a vizsgálatban. Az ismertetett mérőeszközök, valamint a kérdőívhez felhasznált igaz és hamis hírek listája megtalálhatóak a mellékletben.

EREDMÉNYEK

LEÍRÓ STATISZTIKA

Adatainkat az SPSS Statistics 26-os statisztikai program segítségével elemeztük. A valós és valótlan hírek alskálái egyaránt megfelelő reliabilitással rendelkeztek (hamis hírek: $\alpha = 0,66$, igaz hírek: $\alpha = 0,58$). A megbízhatóságot mutató Cronbach-alfa értékét a hírek megítélése esetén tekinthetjük rugalmasnak: ha az adott skála szituációk széles spektrumát fedi le (nem csupán egy konstruktumot mér), akkor az alacsonyabb megbízhatóság nem jelent problémát (Schmitt, 1996; Faragó, Kende, & Krekó, 2020), tehát 0,6-os érték alatt is elfogadhatónak számít az igaz hírek skála megbízhatósága.

Megbízhatónak bizonyult minden további felhasznált skála is. Az 1. táblázatban összefoglalva láthatóak az adattisztítás után a használt skálák átlagai, szórásai és megbízhatóságuk mutatója (Cronbach-alfa).

1. táblázat: Az elemzések során használt skálák átlaga, szórása és a megbízhatóságot mutató Cronbach-alfai; $N = 295$

	Átlag	Szórás	Cronbach-alfa
Konspirációs Mentalitás Skála	66,030	15,016	0,639
Kognitív Reflexió Teszt ¹	1,720	0,255	-
Lezárás Iránti Igény Skála	4,263	0,436	0,653
Kognícióigény Skála ²	5,267	1,187	0,580
Hamis hírek megítélése skála	3,057	0,877	0,662
Igaz hírek megítélése skála	4,124	0,770	0,579
Ítézőképesség: a hírek és álhírek megkülönböztetése	1,067	0,917	-

HIPOTÉZISTESZTELÉS

A teljes modell tesztelése előtt többszörös lineáris regresszió segítségével térképeztük fel a vizsgált változók kapcsolatát a hírek megítélésének képességével. Független változóként a kognitív reflexiót, a lezárás iránti igényt, a

¹ A Kognitív Reflexió Teszt dichotóm válaszkálája, valamint teljesítményteszt jellege miatt nem számoltunk reliabilitást

konspirációs mentalitást és a kognícióigényt alkalmaztuk, a függő változó pedig a hírek megítélése (ítélőképesség) volt. Az eredmények értelmezésekor a standardizált Béta (β), a t-érték (t) és a szignifikancia (p) mutatóit vettük figyelembe, ezek a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat – A többszörös lineáris regresszió eredményei. A kognitív reflexió és a konspirációs mentalitás hatása szignifikáns az ítéőképességre.

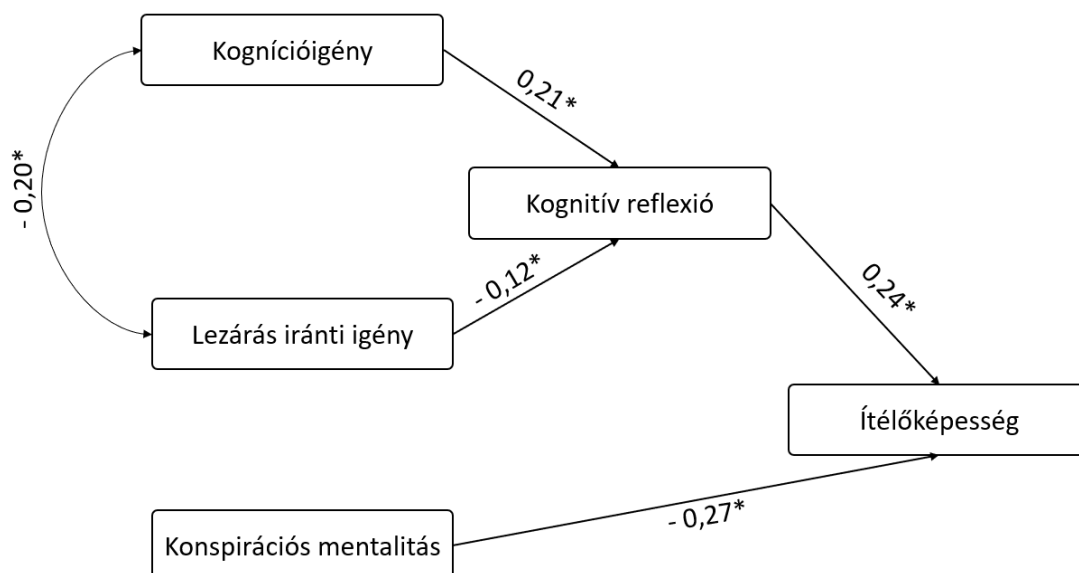
	Standardizált Béta együttható (β)	t-érték (t)	Szignifikancia (p)	95%-os konfidencia intervallum (Bétára nézve)	
				Alsó határ	Felső határ
Kognitív reflexió	0,232	4,053	0,000*	0,430	1,242
Lezárás iránti igény	0,057	1,025	0,306	-0,111	0,352
Konspirációs mentalitás	-0,263	-4,785	0,000*	-0,023	-0,009
Kognícióigény	0,009	0,157	0,875	-0,080	0,094

A prediktorok az ítéőképesség varianciájának 13,6%-át magyarázták ($r^2_{Adj} = 0,136$, $R = 0,388$), a magyarázott variancia szignifikáns ($F(5, 288) = 10,232$; $p < 0,000$). A tesztelt változók közül kettő jósolta be szignifikánsan a hírek helyes megítélését: a kognitív reflexió a várt módon pozitív hatást gyakorolt rá ($\beta = 0,232$; $t(295) = 4,053$; $p = 0,000$), a konspirációs mentalitás pedig negatívan befolyásolta az ítéőképességet ($\beta = -0,263$; $t(295) = -4,785$; $p = 0,000$). Ezzel teljesült is az első hipotézis, miszerint a kognitív reflexió pozitívan függ össze az álhír-detekció képességével: minél analitikusabban és szisztematikusabban gondolkodik valaki, annál könnyebben különbözteti meg az álhíreket a valós hírektől (H1).

A felállított modellt és a mediációkat SPSS Amosban, útmodell elemzéssel teszteltük bootstrapping eljárással, amely a modell illeszkedésvizsgálata során a mutatók konfidenciaintervallumait is kiszámítja. Model building - model trimming technikát alkalmaztunk, azaz az eljárás során elsőként egy szaturált modellt építettünk, melynek a szabadságfoka nulla, majd ezt követően töröltük nem szignifikáns útvonalakat (Kugler, Jost, & Noorbaloochi, 2014). A modell illeszkedését a pCLOSE, a Khi-négyzet, az RMSEA, a CFI és a TLI mutatók segítségével ellenőriztük. Az első kivételével ezen mutatók mindegyike a letesztelt, megfigyelt modell és a hipotetikus modell közötti különbségeket vagy kovarianciamátrixaik eltérését jelzi. A Khi-négyzet a várt és megfigyelt kovarianciamátrixok különbségét mutatja, tehát értéke minél jobban közelít a nullához, annál jobb modellilleszkedést mutat. Ennek mértékeként javasolt a khi-négyzet szabadságfokkal való használata, (χ^2 , df), ahol általános viszonyítási alapként az 5, vagy annál kisebb értékek szolgálhatnak. Az RMSEA 0,05 érték alatt mutat megfelelő illeszkedést, míg a CFI és a TFI mutatók 0,95-ös érték felett jeleznek elfogadható modellt. A pCLOSE mutató szignifikáns értéke esetén pedig a tesztelt modell nem megfelelő (Kugler, Jost, & Noorbaloochi, 2014; Faragó, Kende,

& Krekó, 2017).

A tesztelt modell megfelelőnek bizonyult, nagyon jó illeszkedést mutatott ($\chi^2(5) = 6,830$), $p < 0,234$, RMSEA = 0,035 (90% CI: 0,000; 0,094), PCLOSE = 0,585, TLI = 0,994, CFI = 0,998). Az így kapott eredményeinket az alábbi útmodell összegzi, melyen a vizsgált változók standardizált, direkt hatásai láthatóak. A szignifikáns útvonalakat csillaggal jelöltük (3. ábra).

5. ábra – Az útmodell-elemzés eredményei (sztenderdizált direkt hatások). A kognitív reflexió szignifikánsan mediálta a kognícióigény és a lezárás iránti igény hatását az ítézőképességre. A lezárás iránti igény nem volt hatással a konspirációs mentalitás

A kognitív reflexió szignifikánsan mediálta a kognícióigény hatását a hírek megítélésének képességére (standardizált indirekt hatás: $\beta = 0,051$, $p = 0,001^*$, $CI = [0,024; 0,088]$). Bár a kognícióigény nem gyakorolt közvetlen hatást az ítézőképességre a többszörös lineáris regresszió alapján, azonban az indirekt hatás mégis szignifikáns volt („mediation only model”) (Sakaluk, 2016). A modell alapján igazolódott a második hipotézis: a magas kognícióigény pozitívan jár együtt a szisztematikus gondolkodással, és ezáltal a személyek könnyebben elkülönítették az álhíreket a valós hírektől (H2).

A lezárás iránti igény szignifikáns indirekt hatást gyakorolt az ítézőképességre a kognitív reflexión keresztül (standardizált indirekt hatás: $\beta = -0,029$, $p = 0,031^*$, $CI = [-0,059; -0,007]$). Az előző hipotézishez hasonló módon a lezárás iránti igény nem gyakorolt közvetlen hatást az ítézőképességre a többszörös lineáris regresszió alapján, kizárólag indirekt hatást („mediation only model”) tudtunk kimutatni (Sakaluk, 2016). A harmadik hipotézis is teljesült tehát: a magas lezárás iránti igény intuitív gondolkodással járt együtt, és ezáltal a személyek nehezebben különítették el az álhíreket a valós hírektől (H3).

Az eredmények a negyedik hipotézisünket csak részben támasztották alá, mivel a konspirációs mentalitás nem mediálta szignifikánsan a lezárás iránti igény és az ítézőképesség közti kapcsolatot ($\beta = 0,268$; $CI = [0,168; 0,217]$, $p = 0,000$).

A konspirációs mentalitás azonban szignifikáns közvetlen negatív hatást gyakorolt az álhírek felismerésére ($\beta = -0,268$; $CI = [-0,365; -0,176]$, $p = 0,001$). Minél fogékonyabb tehát valaki az összeesküvés-elméletekre, annál kevésbé tudja elkülöníteni az álhíreket az igaz hírektől (H4).

A 3. ábrán látható modellt nemcsak a hírek megítélésének képességére, hanem az álhírek felismerésére is ellenőriztük az előbbiekben leírt módon. A kutatás hipotézisei teljesültek nemcsak a hírek megkülönböztetésének, hanem a hamis hírek felismerésének vonatkozásában is ($\chi^2 = 3,665$, $p < 0,301$, RMSEA = 0,027 (90% CI: 0,000; 0,106), PCLOSE = 0,579, TLI = 0,974, CFI = 0,987). A leírt modell tehát általánosan alkalmazhatónak bizonyult mind az ítézőképességre, mind csak az álhír-skálára vonatkozóan.

MEGVITATÁS

Az álhírek erős befolyással bírnak a gazdasági, politikai életre és hétköznapijainkra egyaránt, így valódi társadalmi problémát jelentenek. Munkánkban az álhírekkel szembeni védtettség (vagy épp védtelenség) pszichológiai okait igyekeztünk feltárni, fókuszálva a kognitív aspektusokra. Kutatásunkban a kognitív reflexió, a lezárás iránti igény, a konspirációs mentalitás, valamint a kognícióigény hatását vizsgáltuk az álhír-detekció képességére.

Elsőként megvizsgáltuk a kognícióigény ítézőképességre gyakorolt hatását. Bár a kognícióigény közvetlenül nem függött össze az ítézőképességgel, a kognitív tevékenységek iránti magas igény pozitívan együtt járt az alapos információfeldolgozással, így közvetetten jobb teljesítményt jelzett előre a hamis hírek pontos felismerésében. Kutatásunk alátámasztja a korábbi szakirodalom eredményeit, miszerint a magas kognícióigény magas kognitív reflexióval jár együtt (Thomson & Oppenheimer, 2016), valamint azt, hogy a szisztematikus információfeldolgozás szoros kapcsolatban áll az álhírek pontosabb felismerésével (Bronstein et al., 2018; Faragó et al., 2023; Pennycook & Rand, 2019; 2020; Ross et al., 2021).

A lezárás iránti igény szerepe az álhírek észlelt hitelességében ezidáig megválaszolatlan kérdés volt a szakirodalomban. Eredményeink alapján azt mondhatjuk, hogy azok a személyek, akiknek magas a kognitív lezárás iránti igénye, azaz szeretnék minél előbb lezárni az információfeldolgozást és gyors döntést hozni, intuitívabb és felszínebb döntést hoznak, amely az álhírek rosszabb felismerését eredményezi. Korábban Marchlewska és munkatársai (2017) a magas lezárás iránti igény összefüggését találták az összeesküvés-elméletek hitelességével, hiszen a gyors lezárásra motivált emberek könnyebben megragadták a konspirációkat. Kutatásunk rámutat, hogy ez a negatív kapcsolat az álhírek esetén is igaz lehet: a reflektív gondolkodás által közvetett kapcsolatot sikerült kimutatni a lezárás iránti igény és hírek igazságtartalmának helyes megítélése között.

Utolsó hipotézisünkben a konspirációs mentalitás hatását vizsgáltuk az álhírek felismerésére. Korábbi kutatások alapján a konspirációs mentalitás és az álhír-detekció kapcsolata ellentmondásos, jelen kutatás eredményei alapján viszont pozitív kapcsolat feltételezhető. Eredményeink szerint azok, akik hajlamosak az összeesküvés-elméletekben való hitre, nagyobb eséllyel hiszik el az álhíreket. Ez egybeesik azon korábbi kutatás eredményeivel, amely a konspirációs mentalitás negatív hatását találta az álhírfelismerésre (Porshnev, Miltsov, Lokot, & Koltsova, 2021). Az összeesküvéses mentalitás azonban a lezárás iránti igénytel nem mutatott kapcsolatot.

Eredményeinket összegezve elmondható, hogy a kognícióigény előmozdítja, a lezárás iránti igény pedig gátolja a reflektív gondolkodást, és mindkettő közvetve hatást gyakorol a hírmegítélés képességére. Emellett a magas konspirációs mentalitás csökkentette az álhír-detekció képességét.

LIMITÁCIÓK

A kutatás limitációjaként meg kell említeni, hogy a kognícióigényt mérő skála 5 tételéből a megbízhatóság javítása érdekében 2 tételt el kellett hagynunk, így csak 3 tételes skálával mértem fel a résztvevők kognícióigényét. Feltételezhető, hogy a nem reprezentatív mintavételnek köszönhetően a skála nem differenciált megfelelően, hiszen a kitöltők többsége magas iskolai végzettségű, fiatal személy volt.

További limitáció, hogy a kérdőívet kitöltőknek nem volt lehetőségük a teljes cikkek elolvasására, csupán illusztráló képet, szalagcímet és alcímet láthattak. A szalagcímen és az alcímben feltüntetett szöveg megfogalmazása így döntő jelentőségű lehet az ítéletalkotásban, ezért a kutatás limitációja lehet, hogy a személyek nem tudták elolvasni a teljes cikket, és enélkül kellett megítélniük a hír hitelességét. Ezáltal sérülhetett valamelyest a kutatás ökológiai validitása, azonban egy tanulmány szerint a hírtalmak 59%-át a személyek ugyanezen feltételek között osztják meg, azaz a teljes cikket el sem olvasva (Gabelkov, Ramachandran, Chaintreau, & Legout, 2016, id. Faragó, Kende, & Krekó, 2020). Emellett a címek, illetve alcímek keltik az első benyomást, ami az olvasó emlékeit befolyásolva torzítólag hathat a percepcióra a hír tartalmának olvasásakor (Ecker, Lewandowsky, Chang, & Pillai, 2014). Ezen limitációk ellenére elmondható, hogy az általunk alkalmazott módszer jelenleg az álhírkutatásban leginkább elfogadott és alkalmazott módszernek tekinthető (Faragó et al., 2023; Pennycook et al., 2021; Pennycook & Rand, 2019).

További limitációként említhető, hogy a kényelmi mintavétel, valamint a kísérleti elrendezés hiánya csökkentette a kutatás külső és belső validitását. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy az eredmények nem reprezentatívak a magyar felnőtt lakosságra nézve. Így javasoljuk a kutatás reprezentatív mintán történő megismétlését az ismertetett modell külső validitásának erősítése érdekében, illetve a belső validitás erősítéséhez a kutatás hipotéziseinek tesztelését kísérlet segítségével, például a lezárás iránti igény kísérleti manipulálásával.

KITEKINTÉS

Kutatásunk újdonsága abban rejlik, hogy az álhírek iránti fogékonyságot összekapcsoltuk a lezárás iránti igény vizsgálatával, és a kognitív reflexiót előidéző és befolyásoló tényezőket elemeztük az álhírek felismerésének szempontjából. Eredményeink szerint a kognícióigény és a lezárás iránti igény közvetett hatást gyakorol az álhír-detekcióra a kognitív reflexión keresztül: a kognícióigény pozitívan, a lezárás iránti igény negatívan befolyásolta a szisztematikus, reflektív gondolkodást, mely hatást gyakorolt a hírek igazságtartalmának megítélésére. Munkánk megerősíti, hogy az analitikus gondolkodásra való hajlandóság védőfaktorként van jelen az álhírek káros hatásával szemben, azonban a konspirációs mentalitás és a lezárás iránti igény magas szintje növeli a sérülékenységet.

Kutatásunk útravalójaként szeretném hangsúlyozni a szisztematikus információfeldolgozásra irányuló motiváció jelentőségét, amely nélkülözhetetlen napjaink információtömegében a pontos tájékozódáshoz. Több tanulmány a kognitív képességeket hangsúlyozza az álhírek vizsgálatakor (Bronstein et al., 2018; Faragó et al., 2023; Pennycook & Rand, 2019; 2020; Tandoc, 2019), azonban kutatásunk rámutat, mennyire fontos ezek motivációs bázisa. A gyors kognitív lezárás motivációja a felületesebb gondolkodást segíti elő, és ezáltal gyengébb minőségű információfeldolgozás történik. A lezárási motiváció következtében romlik a kogníció hatékonysága, és a felületesebb kogníció gyengébb álhírfelismeréssel jár együtt. A tanulmány fő üzenete, hogy a gondolkodásra és a lezárásra való motiváció jelentős hatást gyakorol arra, hogy megtéveszthetők, vagy épp ellenkezőleg, ellenállóak leszünk-e az álhírekkel szemben.

IRODALOMJEGYZÉK

- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211-36.
- Babad, E., & Katz, Y. (1991). Wishful thinking - against all odds. *Journal of Applied Social Psychology*, 21(23), 1921-1938.
- Brashier, N., & Schacter, D. (2020). Aging in an era of fake news. *Current Directions in Psychological Science* 29(3), 316-323.
- Bronstein, V., Pennycook, G., Bear, A., Rand, D., & Cannon, T. (2018). Belief in fake news is associated with delusionality, dogmatism, religious fundamentalism, and reduced analytic thinking. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 8(1), 108-117.
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013.). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 4, 225.
- Cacioppo, J., Petty, R., Feinstein, J., Blair, W., & Jarvis, G. (1996). Dispositional

- differences in cognitive motivation: The life and times of individuals varying in need for cognition. *Psychological Bulletin*, 119(2) 197-253.
- Campitelli, G., & Gerrans, P. (2014). Does the cognitive reflection test measure cognitive reflection? A mathematical modeling approach. *Memory & Cognition*, 42, 434-447.
- Csanádi, A., Szabó, É., & Harsányi, S. (2009). Lezárási Igény Kérdőív – A Need for Closure Scale magyar nyelvű változatának tesztelése egyetemista mintán. *Alkalmazott Pszichológia*, 11(1-2), 55-81.
- Ecker, U. K., Lewandowsky, S., Chang, E. P., & Pillai, R. (2014). The effects of subtle misinformation in news headlines. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 20, 323-335.
- Faragó, L., Kende, A., & Krekó, P. (2020). We only believe in news that we doctored ourselves: The connection between partisanship and political fake news. *Social Psychology*, 51(2), 77-90.
- Faragó, L. Kende, A. (2017) Az elnyomás támogatása vagy az egyenlőség ellenzése? Az új Szociális Dominancia Orientáció Skála (SDO7) vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 17(1), 115-135.
- Faragó, L., Krekó, P., & Orosz, G. (2023). Hungarian, lazy, and biased: the role of analytic thinking and partisanship in fake news discernment on a Hungarian representative sample. *Scientific Reports*, 13(1), 178.
- Fazio, L., Brashier, N., Payne, B., & Marsh, E. (2015). Knowledge does not protect against illusory truth. *Journal of Experimental Psychology*, 144, 993-1002.
- Frederick, S. (2005). Cognitive reflection and decision making. *Journal of Economic Perspectives*, 19(4), 25-42.
- Gabielkov, M., Ramachandran, A., Chaintreau, A., & Legout, A. (2016). Social clicks: What and who gets read on Twitter? *ACM SIGMETRICS Performance Evaluation Review*, 44, 179-192.
- Gálik, M. (2020). Visszhangkamrák és szűrőbuborékok. *Médiakutató*, 21(1), 27-35.
- Halpern, D., Valenzuela, S., Katz, J., & Miranda, J. P. (2019). From belief in conspiracy theories to trust in others: Which factors influence exposure, believing and sharing fake news. In *Social Computing and Social Media. Design, Human Behavior and Analytics: 11th International Conference* (pp. 217-232). Springer International Publishing.
- Huber, B., Borah, P., & Gil de Zúñiga, H. (2021). Taking corrective action when exposed to fake news: The role of fake news literacy. *Journal of Media Literacy Education Pre-Prints*, <https://digitalcommons.uri.edu/jmle-preprints/23>.
- Imhoff, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28, 25-43.
- Kalsnes, B. (2018. 04. 08.). *Fake news*. Oxford research encyclopedia of communication, <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-809>.
- Kelemen, L. (2013). *Miként vélekedünk a jogról?* [Doktori disszertáció, Pécsi

- Tudományegyetem]. Forrás:
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15212/kelemen-laszlo-phd-2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kugler, M., Jost, J. T., & Noorbaloochi, S. (2014). Another look at moral foundations theory: Do authoritarianism and social dominance orientation explain liberal-conservative differences in “moral” intuitions? *Social Justice Research*, 27, 413–431.
- Krizbai, D. (2019). Álhírek és a biztonságunk. *Hadtudomány*, 29(3), 128–141.
- Kruglanski, A. (2005). *A zárt gondolkodás pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Lazer, D. M., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., Schudson, M. (2018). The science of fake news. *Science*, 359, 1094–1096.
- Marchlewska, M., Cichocka, A., & Kossowska, M. (2017). Need for cognitive closure and the endorsement of conspiracy beliefs. *European Journal of Social Psychology* 48(2), 109–117.
- Pennycook, G., Binnendyk, J., Newton, C., & Rand, D. G. (2021). A practical guide to doing behavioral research on fake news and misinformation. *Collabra: Psychology*, 7(1), 25293.
- Pennycook, G., & Rand, D. (2019). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. *Cognition*, 188, 39–50.
- Pennycook, G., & Rand, D. (2020). Who falls for fake news? The roles of bullshit receptivity, overclaiming, familiarity, and analytic thinking. *Journal of Personality*, 88, 185–200.
- Petty, R., Brinol, P., Loersch, C., & McCaslin, M. (2009). The need for cognition. In *Handbook of individual differences in social behavior* (pp. 318–329). Guilford Press.
- Porshnev, A., Miltsov, A., Lokot, T., & Koltsova, O. (2021). Effects of conspiracy thinking style, framing and political interest on accuracy of fake news recognition by social media users: Evidence from Russia, Kazakhstan, and Ukraine. *Social Computing and Social Media*, 341–357.
- Ross, R., Rand, D., & Pennycook, G. (2021). Beyond “fake news”: Analytic thinking and the detection of false and hyperpartisan news headlines. *Judgment and Decision Making*, 16(2), 484–504.
- Sakaluk, J. (2016. 06 13.). What if path c isn't significant, but paths a and b are? Indirect effect in mediation. StackExchange: <https://stats.stackexchange.com/q/186110>
- Schmitt, N. (1996). Uses and abuses of coefficient alpha. *Psychological Assessment*, 350–353.
- Silverman, C. (2016. 11. 16.). *This analysis shows how viral fake election news stories outperformed real news on Facebook*. BuzzFeed.
<https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook>
- Su, Y., Lee, D., & Xiao, X. (2022). “I enjoy thinking critically, and I’m in control”: Examining the influences of media literacy factors on misperceptions amidst the COVID-19 infodemic. *Computers in Human Behavior*, 128, 107111.

- Taber, C. S., & Lodge, M. (2006). Motivated skepticism in the evaluation of political beliefs. *American Journal of Political Science*, 50(3), 755–769.
- Tandoc, E. (2019). The facts of fake news: A research review. *Sociology Compass*, 13, 1-9.
- Thomson, K., & Oppenheimer, D. (2016). Investigating an alternate form of the cognitive reflection test. *Judgment and Decision Making*, 11, 99–113.
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.
- Webster, D., & Kruglanski, A. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 1049–1062.